

Osmanlılar'da Devlet Ricâli-Meşâyih Münâsebetlerinin Boyutlarını Gösteren Yeni Bir Kaynak: Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile Alâkalı Menâkıbı

Reşat Öngören*

A New Source on the Relations between the Ottoman State Bureaucrats and the Leaders of the Sûfi Dervish Orders: Mustafa Âlî's Hagiography on Shaykh Mehmed-i Dağî

This study introduces a "menâkıbnâme" or dervish biography (hagiography) unknown of until this time written by Mustafa Âlî of Gelibolu who was a prolific writer of approximately sixty works all of which have not as yet been brought to light. It was found among a volume containing several manuscripts (Or. 12795) located in the British Museum's India Office Library and Records. The subject of the biography was Mehmed-i Dağî, Shaykh of the *Sha'baniyya* branch of the *Khalwatiyya* Sûfi dervish order (tarîqa). Written in 1002 (1594) it presents the extraordinary acts (karâmat) of the Shaykh as well as his life and activities up to that time, but it especially focusses on the invitation to the palace in Istanbul the Shaykh received from Gazanfer Ağa, the Bâbüssaâde Ağası (the chief palace official), and the hospitality he received at the palace. What is revealed is that the Shaykh communicated with Sultan Murad III and met with the high palace officials and state bureaucrats and that he was clearly loved and trusted by them. Finally, with this biography we gain additional important information about the relations between the Ottoman state bureaucrats and the leaders of the dervish orders.

Daha çok tarihçiliği ile tanınan Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi'nin (ö. 1008/1600) velûd bir yazar olduğu bilinmektedir. Altmış civârında eser kaleme aldığı kaydedilmekle beraber,¹ bunların henüz tamâmı bulunup gün ışığına çıkarılabilmiş

* Dr. Reşat Öngören (Tasavvuf), TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

1 Mehmet Şeker, "Müverrih Âlî'nin Tasavvufa Âit İki Eseri: Hilyetü'r-ricâl ve Riyâzü's-sâlikîn", *Diyanet Dergisi*, XVI, 3 (1977), s. 160; Ömer Fâruk Akün, "Âlî Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, II (1989), s. 416.

değildir.² Bilinen eserlerinin ise bir kısmı, yerli ve yabancı pek çok araştırmacı tarafından çeşitli değerlendirmelerle birlikte neşredilmiştir.³

Bu yazının konusu olan Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile alâkalı *Menâkıb*'i, Londra'da *British Museum India Office Library and Records*'da (Or. 12795) yazma bir mecmûa içinde yer almaktadır. Bu eserden şimdiye kadar hiç bir yerde söz edildiğine rastlanmamıştır. Türkçe olan eser nesih hattıyla yazılmış olup otuz dokuz varaktan ibârettir. Arada okuyamadığımız bâzı kelimeler bulunmakla birlikte, mevcut nüsha temiz ve okunaklıdır. Başında *Risâle-i Menâkıb-ı Mevlânâ Şeyh Mehmed eş-Şehir bi'd-Dâğî* ibâresi bulunmaktadır. İstinsah kaydı ve müstensih adının zikredilmediği eserin sonunda ise müellif, geleneksel tevâzu ifadeleriyle birlikte adını *Âlî Mustafa b. Ahmed b. Abdü'l-allâm* şeklinde kaydetmiş ve te'lifini Gelibolu'da Hicrî 1002 senesi Recep ayının sonlarına doğru (Nisan 1594) bitirdiğini ifade etmiştir.⁴ Âlî ayrıca eserin baş tarafında da kendisini risâlenin müellifi olarak zikretmekte ve anlattıklarından te'life de yine aynı sene içinde başladığı anlaşıl-maktadır (vr. 2^b).

-
- 2 Eserleri buldukça araştırmacılar tarafından ilim âlemine tanıtılmaktadır. Meselâ Râif Yelkenci tarafından bulunan Âlî'nin *Mevâidü'n-nefâis fi kavâidi'l-mecâlis* isimli eseri M. Câvid Basun tarafından, *Mecmau'l-bahreyn* isimli eseri ise Abdülkâdir Karahan tarafından ilk defa ilim âlemine tanıtılmıştır (bk. M. Câvid Basun, "Müverrih Âlî'nin Mevâidü'n-nefâis fi kavâidi'l-mecâlis'i Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, I, 1-2 [1949-1950], İstanbul 1950, s. 389-400; Abdülkâdir Karahan, "Âlî'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Mecmau'l-bahreyn", *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980, s. 275-286).
- 3 Meselâ Âlî'nin önemli eserlerinden *Menâkıb-ı Hünverân*, İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnâl tarafından, hayâtı ve eserleri hakkında yapılan geniş bir incelemeyle birlikte neşredilmiştir (Türk Tarih Encümeni Külliyyâtı, İstanbul 1926). *Mevâidü'n-nefâis fi kavâidi'l-mecâlis* isimli eseri de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Târîhi Kürsüsü tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1956). Bu eser daha sonra Orhan Şâik Gökyay tarafından sadeleştirilerek Tercüman 1001 Temel Eser serisi içinde iki kitap hâlinde neşredilmiştir (*Görgü ve Toplum Kuralları Üzerine Ziyâfet Sofraları: Mevâidü'n-nefâis fi kavâidi'l-mecâlis*, I-II, İstanbul 1978). Batılı araştırmacılar arasında Andreas Tietze, Âlî'nin *Hâlâtü'l-kâhire mine'l-âdâti'z-zâhire* isimli eseriyile (*Mustafa Âlî's Description of Cairo of 1599*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1975), *Nushatü's-selâtin* isimli eserini (*Mustafa Âlî's Counsel for Sultans of 1581*, I-II, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1979, 1982) neşretmiştir. *Hâlâtü'l-kâhire*'nin ayrıca Orhan Şâik Gökyay tarafından sadeleştirilmiş bir neşri de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir (Ankara 1984). Bir başka Batılı araştırmacı Rana von Mende ise Âlî'nin *Fursatnâme*'sini (*Mustafa Âlî's Fursat-nâme*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1989) yayımlamıştır. İstanbul'un fethine kadar olan kısmı beş cilt hâlinde daha önce neşredilmiş olan (İstanbul 1277-1285) Âlî'nin en önemli ve hacimli ve hacimli eser Künhü'l-ahbâr üzerinde de Joannes Schmidt tarafından muhtevâlî bir çalışma yapılmıştır (*Pure Water for Thirsty Muslims: A Study of Mustafa Âlî of Gallipoli's Künhü'l-ahbâr*, Het Oosters Instituut, Leiden 1991). Ayrıca eserin son bölümünün (dördüncü rûkûn) önsözü yine aynı araştırmacı tarafından neşredilmiştir (*Mustafa Âlî's Künhü'l-ahbâr and its Preface according to the Leiden Manuscript*, Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut, İstanbul 1987). *Künhü'l-ahbâr*'in tezkire kısmı ise Mustafa İsen tarafından yayımlanmıştır (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994). Âlî'nin diğer eserlerinden *Kavâidü'l-mecâlis* isimli eseri Mehmet Şeker tarafından ("Âlî'nin Kavâidü'l-mecâlis'i-Tahlil denemesi ve metin neşri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V [1989], s. 287-333), manzum kırk hadis tercümelere de Hasan Aksoy tarafından (*Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümelere*, İstanbul 1991) neşredilmiştir.
- 4 Âlî'nin geniş biyografisini ciddi bir çalışmayla ortaya koymuş olan *Cornell H. Fleischer* de, onun diğer eserlerinde belirttiği târihlerden yola çıkarak muhtelif yerlerdeki memûriyetinden sonra 1002 senesinde bir müddet memleketi Gelibolu'da bulunduğunu tesbit etmiştir ki (bk. *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Âlî [1541-1600]*, Princeton University Press, Princeton 1986, s. 148) bu, *Menâkıb*'da verilen bilgilerle örtüşmektedir.

Şeyh Mehmed-i Dâğî

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin, daha hayatta iken hakkında müstakil bir eser kaleme aldığı Halvetiyye şeyhi Mehmed-i Dâğî'den, Nev'îzâde Atâî (ö. 1045/1635) de eserinde bahseder ve onu pek çok defa ziyaret ettiğini iftiharla belirtir.⁵ Atâî'nin şeyh hakkında verdiği bilgiler yarım sayfadan biraz fazladır. Ancak, Âlî'nin menâkıbında zikredilmeyen bâzı şahıs ve yer isimlerini kaydetmesi ve 1002 senesinden şeyhin vefâtına kadar (ö. 1020) geçen olayları da zikretmiş olması, onun verdiği bilgileri en az Âlî'ninki kadar önemli kılmaktadır.

Âlî'nin kaydettiğine göre *Şeyh Dâğî*, 944 (1537) senesinde dünyaya gelmiştir.⁶ Babası Pîr Ali Halife, dedesi ise Sultan II. Bâyezid devri Halvetiyye şeyhlerinden Mevlânâ Köse Şemseddin'dir. İlk şeyhi, Şâbâniyye-i Halvetiyye'nin kurucusu olan Kastamonulu Şâban Efendi'nin (ö. 976/1569) özellikle onun için Gelibolu'ya gönderdiği halifesi Alâeddin Efendi'dir.⁷ Gelibolu'nun bir kenar mahallesinde bulunan Çamlıca Câmii'nde uzun zaman bu şeyhle birlikte zikrullâha devam etmiş ve *ikinci isme*⁸ kadar yükselmiştir. Daha sonra Alâeddin Efendi hacca gitmeye niyet ederek Gelibolu'dan ayrılmış, fakat yolda vefât etmiştir. Mehmed Efendi ise zikrullâha devam etmiş ve pek çok *erbaîn*⁹ çıkarmıştır. Câmii'nin imamı olan babası Pîr Ali Halife vefat edince mahalle halkının ısrârına dayanamayarak birkaç sene onun vazifesini üstlenmiştir. Ancak daha sonra imamlığı bırakmış ve bütün gayretiyle seyr ü sülûkünü ikmâlê çalışıp *altıncı isme* kadar yükselmiştir. Mehmed-i Dâğî *altıncı isim*¹⁰ ile iştigal ettiği sırada, vefât etmek üzere olan Kastamonulu Şâban Efendi, yanındaki müridlerinden birisine "Gelibolu'da Pîr Ali Halife oğlu Muhyiddin¹¹ nâm halîfemiz vardır. Bu mektubu onlara ulaştır ve sen de onun hizmetine gir" diyerek Mehmed-i Dâğî'ye *yedinci ismi* göndermiştir. Şeyh Dâğî yirmi beş senede ulaştığı *altıncı isimden* sonra beş sene daha mücâhede ederek toplam otuz senede yedi esmâyı tamamlamış ve tasarruf sâhibi büyük bir velî rütbesine erişmiştir.¹²

5 Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik* (Neşre hazırlayan: Abdülkâdir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 600-601.

6 Âlî, şeyhin doğum yerini belirtmemişse de, Atâî onun Gelibolu'da doğduğunu kaydetmiştir (Atâî, *Hadâik*, s. 600).

7 "Kastamonulu Şâban Efendi -zâde takvâhu- kendi hulefâsından Alâeddin nâm mürid-i sâlikî Gelibolu'ya gönderdiler. Anda bir kâbil-i vücûd peydâ olmuştur ki, Pîr Alîzâde dimekle mâruftur, var onu eğleye dur, deyü buyurdular" (4^b).

8 Halvetiyye Tarikatı'nda müridler yedi isimle; "Lâ ilâhe illallâh", "Allah", "Hû", "Hak", "Hay", "Kay-yûm", "Kâhhâr" esmâsıyla zikretmektedirler (bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991, s. 164-165).

9 Lügatta "kırk" anlamına gelen *erbaîn*, bir tasavvuf terimi olarak müridin kırk gün bir köşede yalnız başına devamlı zikir ve tefekkürle meşgul olması demektir. Bu esnâda mürid zarûret bulunmadıkça hiç kimseyle konuşmaz, uyumaz ve bir şey yemez. (bk. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, s. 162).

10 *Menâkıb*'da "ism-i sâlis" (üçüncü isim) olarak kaydedilmiştir (5^b). Ancak, öncesi ve sonrasında anlatılanlardan "ism-i sâdis" (altıncı isim) olması gerektiği anlaşılmaktadır.

11 Mehmed-i Dâğî'nin ismi burada Muhyiddin olarak geçmektedir (5^b). Bu ifâdeden onun tam adının Muhyiddin Mehmed olduğu anlaşılmaktadır.

12 Âlî, *Menâkıb*, vr. 3^a-6^a.

Âlî'nin yukarıda anlattıklarına bakılırsa Mehmed-i Dâğî, Alâeddin Efendi'den sonra her hangi bir şeyhe intisap etmeksizin Kastamonulu Şâban Efendi'nin mânevî tasarrufuyla yetişmiştir. Ancak Atâi onun imamlık yaptığı sırada Halvetiyye şeyhlerinden Gelibolulu Hüsam Efendi'ye bağlandığını kaydetmektedir.¹³ Fakat ne kadar müddet bu şeyhin hizmetinde bulunduğunu belirtmemiştir. Öyle anlaşılıyor ki o, Alâeddin Efendi'den sonra yarım kalan mücâhedesini en azından belli bir süre Hüsam Efendi'nin yanında sürdürmüş, ancak esas yetişmesi *üveysi*¹⁴ olarak Şâban Efendi'nin mânevî tasarrufuyla gerçekleşmiştir.

Şeyh Mehmed-i Dâğî sülûkünü tamamlayıp halkı irşâda başlayınca, etrafında gündün güne çoğalan insanların aşırı rağbetleri kendisini rahatsız etmiş ve Hak ile baş başa kalabileceği sâkin bir yer aramaya başlamıştır. Neficede Eceabat yolu üzerinde bulunan Bâyezidli köyünün karşısındaki yüksek dağın eteğinde bir taş kovuğu bularak uzun süre orada *erbainler* çıkarmıştır. Daha sonra ise sevenleri tarafından kendisine bir zâviye yaptırılmış ve oraya yerleşmiştir.¹⁵

Şeyh Mehmed-i Dâğî'nin Saraya Dâvet Edilmesi

Sultan III. Murad dönemi *Bâbüssaâde* ağalarından Gazanfer Ağa, Şeyh Mehmed-i Dâğî'nin müridlerinden idi. Bu zât bir ara ağır bir hastalığa yakalanmış ve hekimler derdine bir türlü çâre bulamamışlardı. Esâsen o, hep hayâlinde tuttuğu şeyhinin yanına gidebilse onun şifâli nazarları sayesinde iyi olacağına inanıyordu. Lâkin sarayda vazifeli olması ve pâdişahın izin alarak gitmesinin de âdete muhâlif bulunması sebebiyle bir türlü saraydan ayrılamıyordu. Sonunda şeyhine bir mektup yazarak onu saraya dâvet etti. Mektubunda yazdığı girişten sonra, şeyhine, müridi olmakla ne büyük bir şerefe nâil olduğunu belirtiyor ve halkın rağbetinden hoşlanmadığını bildiği için onu iknâ sadedinde şu güvenceyi veriyordu: İstanbul'u teşrif ettiğinizde sizinle müşerref olup mübârek cemâlinizi gördükten sonra hiç bekletmeden tekrar Gelibolu'ya dönmeniz sağlanacaktır. Eğer halkın izdihâmından çekiniyorsanız, gelişinizi çoğu kimseye bildirmez ve hiç kimseyle görüştürmeyiz. Hattâ mürîdiniz olan Sultan Murad Han b. Sultan Selim'le [saltanat dönemi: 1574-1595] dahî buluşmak istemezseniz, o da görüşmek için ısrar etmeyecektir.¹⁶

13 Atâi, *Hadâik*, s. 600.

14 *Üveysi* olmak, tasavvuf yolunda herhangi bir şeyhe bağlanmamaksızın, doğrudan ya Hz. Peygamber'in (a.s.) veya Hz. Veysel Karanî'nin veya Hızır (a.s.) ya da herhangi bir kutbun yâhut şeyhin ruhâniyeti tarafından terbiye edilmek anlamına gelmektedir (Ahmet Yaşar Ocak, *Veysel Karanî ve Üveysilik*, Dergah Yayınları, İstanbul 1982, s. 94). Bazıların zâhîrde şeyhleri olmakla birlikte, sülûkünü belli merhalesinden sonra *üveysilikle* terbiye edildikleri de olmaktadır (bk. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, s. 503-504).

15 Âlî, *Menâkıb*, vr. 6^a-8^a.

16 Âlî, *Menâkıb*, vr. 9^a-10^a. "...Kendülerle mülâkât idüp ru'yet-i cemâl-i bâ-kemâlle müşerref olduklarından sonra eğlendirilmeyüp Gelibolu cânibine avdetlerine sa'y-i cemil edeler. Ve eğer izdihâm-ı halktan ictinap ve ibâları ve cânib-i saltanatı teşriften yâni ki Hz. Hüdâvendigâr'ı musâhabet-i latife ile taltiften istiğnâları mukarrer olursa aslâ kendülerle kimse mülâkât etmesün. Belki dâru'd-devleti teşrifleri ekser nâsa mâlum olmasun ve saâdetli pâdişâhımız ki, Sultan Murad Han b. Sultan Selim'dür, mâbeyinlerinde akd-i übüvvet ve bünüvvet müstahkem iken, anlar ile riâyat-i hâtur-ı âturlarında dakika fevt etmesünler. Buluşmamak murad olıcak, elbette buluşalım deüv ibrâm-ı tarikate gitmesünler deyu her husûsu Âğâ-yı müşârun lleyh neveste (?) etmekle..." (9^b-10^a).

Şeyh Mehmed-i Dâğî bu mektup üzerine 1002 (1594) yılında İstanbul'a geldi ve Ağa tarafından hazırlanan bir eve gizlice yerleştirildi. Şeyh oradan da Sarây-ı Âmire'ye (Topkapı Sarayı) geçti.¹⁷

Âlî, şeyhin saraya geçmeden önce hangi eve yerleştirildiğini belirtmemiştir. Ancak bu olayı kaydeden Nev'îzâde Atâî, o sırada şeyhin kendi evlerini de teşri ettiğinden iftiharla söz etmektedir.¹⁸ Babası meşhur şâir Nev'î Efendi'nin o tarihlerde Sultan Murad'ın şehzâdeleri için husûsî muallimlik yaptığı¹⁹ düşünülürse, *Menâkıb*'da zikredilen evin, saraya yakın bir mahalde olması gereken Nev'î Efendi'nin evi olduğuna hükmedilebilir.

Şeyh Sarây-ı Âmire'ye geldiğinde Ağa kendisini ihtiramla karşıladı ve onu kendisine âit hasodaya²⁰ aldı ki, burası pâdişahın haremine dâhil bölümlerendir. Burada önce saray ağaları, daha sonra sarayda bulunan büyük küçük herkes kendisini ziyâret ederek, mübârek yüzünü görüp ellerini öptüler. İzâz ve ikramdan sonra şeyh tekrar kendisi için hazırlanan eve döndü. Erkânî devletten ve ileri gelen mevâliden (vilâyet kadınlar) şeyhin geldiğini duyanlar vakit geçirmeden ziyâret edip hayır duâsını almak istedilerse de pâdişahın izin olmadığını öğrenince maksatlarına nâil olamadılar. Ancak Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi'nin oğlu, pâdişâhın özel izniyle şeyhle buluştu ve babası için aralarındaki müridlik (babalık-oğulluk) akdini yeniledi. Cuma günü gelince şeyh yerleştiği evden cuma namazı için câmiye gittiğinde, dördüncü vezir Mehmed Paşa da orada olması hasebiyle şeyhin geldiğini öğrenmiş ve cemâlini görmekle o da müşerref olmuştu.²¹

Sultan III. Murad'ın Şeyh Mehmed-i Dâğî İle Görüşme Talebi

Şeyh Mehmed-i Dâğî cuma namazından sonra tekrar Sarây-ı Âmire'de ağırlandı. Hasodaya dâvet edildi. Burada kendisiyle pâdişah III. Murad'ın görüşmek istediği bildirildi. Ancak o, "Saâdetlü pâdişah ile buluşmaktan buluşmamamız size ve sâir dostlara enfâdır" (daha faydalıdır), diyerek bu ricâyı kabul etmedi. Sultan Murad Han meşâyihî seven ve onlara inanıp güvenen bir pâdişah olduğu için, "Bize lâzım olan onlara uymaktır. Tekrar görüşme talebinde bulunmak, şeyhe bir nevî muhâlefet etmek olur" diyerek ısrar etmedi. Hattâ talebi geri çevrildi diye en ufak bir kırgınlık bile göstermedi.²² Ancak şeyhe özetle şu anlamda bir yazı gönderdi: Allah'a hamd olsun ki, teşriflerinize şerefyâb olduk. Özellikle sâlihleri seven ve onlara inanan sarayımız erkânını, hidâyete erdiren sohbetlerinize taltif

17 Âlî, *Menâkıb*, vr. 10^b.

18 Atâî, *Hadâik*, s. 601.

19 bk. Abdülkâdir Karahan, "Nev'î", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, IX (1964), 224; Mustafa Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divânı'nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 1.

20 *Hasoda*, Osmanlı sarayında enderun odalarının birincisi ve en itibarlısıdır. Hasodalıların vazifeleri Hırka-i Saâdet dairesini süpürmek, tozunu almak, mübârek gecelerde güzel kokulu ağaçlar yakıp gülsuyu serpmek, Kur'ân-ı Kerîm okumak, pâdişâha âit hizmetleri görmek ve icâbında ona arkadaşlık etmektir. Yâni hükümdârın âdeta saray içindeki husûsî maiyeti idiler (Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 142).

21 Âlî, *Menâkıb*, vr. 10^b-11^b.

22 Atâî'nin kaydından, şeyhin pâdişah ile de görüştüğü anlaşılmaktadır (bk. Atâî, *Hadâik*, s. 601).

ettiniz. Biz dahi, sûri yakınlığa eremeyip kurb-i latîf ile kanaat ettik. İmdi hazreti-nizden temennim odur ki, suya kavuşmayı bekleyen susuz kimse gibi, size kavuşmayı hasretle bekleyen bu müridinizin babalık-oğulluk akdini tecdîd ve te'kid buyurasız... Bir murâdınız ve bir nasîhatınız var ise bu samîmî (muhlis) müridi-nize duyurasız.²³

Pâdişâhın yazısı Şeyh Mehmed-i Dâğî'ye ulaştığında, o da, sultanın daha önce mevcut olan müridlik bağınyı yenileyip kuvvetlendirdiğini beyan eden bir yazı yazdı ve adâlet kılıcını elden bırakmamasını, eğer âdil davranmaya devam ederse başka bir nasîhata ihtiyâcı olmayacağını bildirdi. Ayrıca kendisinden bir istek ve murâdının olmadığını, ancak aracı olduğu bâzı ihtiyaç sâhiplerinin taleplerini geri çevirmezlerse sevâba nâil olacaklarını münâsip bir lisanla bildirdi.²⁴

Âlî'nin kayıtlarından anlaşıldığına göre, Sultan III. Murad'ın Şeyh Mehmed-i Dâğî'den ilk haberdâr oluşu, mezkûr ziyâretten sekiz-dokuz yıl evvel mirâhur Hasan Ağa vâsıtasıyla olmuştur. Daha sonra Rumeli Beylerbeyliği'ne kadar yükselen Hasan Ağa, o tarihlerde bir ara Gelibolu'ya gitmiş ve şöretini duyduğu şeyhi pâdişaha anlatmıştı. Bunun üzerine pâdişâh ihsan olarak Hasan Ağa vâsıtasıyla şeyhe 24.000 akçe göndermişti. Ancak sultandan kendisine böyle bir ihsânın geleceğini haber alan şeyh, bunu asla kabul edemeyeceğini bildirmiş ve mirâhurla görüşmek istememişti. Yakınları şeyhe yalvarıp, pâdişâhın ihsânını geri çevirmemesini, bu yardım vesîlesiyle sultanın kendisine bir nevî sevgisini izhar ettiğini, aksi taktirde ülü'l-emre itâatsizlik edilmiş olacağını, hiç olmazsa mirâhuru huzûruna kabul edip böyle bir ihsânı kabul edemeyeceğini ona söylemesini anlattılar. Bunun üzerine şeyh mirâhuru kabul etti. Mirâhur huzura girdiğinde önce şeyhe pâdişâhın mektubunu takdim etti. Sultan mektupta şeyhten duâ talep ediyor, kendisinden bir isteği olursa derhal yerine getireceğini bildiriyordu. Şeyh sultana cevâben, "Biz dâimâ cenâb-ı saltanata duâcıyız, lâkin bize akçe teklif etmeniz uygun değildir. Şâyet zorla vermeye kalkarsanız, bilirim ki, maksadınız duâ değildir" diye haber gönderdi. Bunun üzerine sultan akçeleri Gelibolu fukarâsına dağıttır-mıştır.²⁵

Mustafa Âlî Efendi şeyhe nisbet edilen pek çok kerâmeti de zikrettikten sonra *Menâkıb*'ın sonlarına doğru, değişik yerlerde ziyâret edip hayır duâlarını aldığını

23 Âlî, *Menâkıb*, vr. 11^b-12^b.

24 Âlî, *Menâkıb*, vr. 12^b-13^a. "...Çünkü azize ruk'a-i sultâniyye vâsil olur, tahmid ve tasliye ve duâdan sonra bu mazmûn-i şerîfi inhâ buyurur ki, sâbukta vâkî olan atalık ve oğulluk râbitası ki, pâ-y-i bestî bezm-i elestle bağlanmış bir vâsıtaadır, âlem-i sûreite ilâ yevmi'l-miâd te'kidi mukarrer ve ba'de'l-miâd ilâ ebedi'l-âbâd temhidi emr-i mukarrerdir... Ve nesâyih ne ise ilâm olunmak buyrulmuş, öyle olsa (?), mâdem ki adâlet kılıcı kâh elinizde, kâh belinizde ola, cidden nush u pende muhtaç olmasınız. Ve murâdâtınız ne ise ilâm edesiz buyrulmuş, bizim dünyâyı fânide nâ-muradlıktan gayri murâdımız yoktur. Bir köhneçe şâl ve abâmız vardır, bizden sonra bizim gibi bir fakîre dahi kifâyet etmekle, bize ol dahî çoktur. Lâkin bâzı (...?) ahvâli mükedder nâ-muradlar bu hakîrden cenâb-ı saltanata duânâmeler alurlar. Muradları hâsil olursa size hayır duâlar kılurlar. Olmazsa bu fakîre incinmezler, verdiğimiz mektûba râğbet olunmadı demezler. Pes mektup vermekten dahî murad hazretinizi sevâba ilkâdır ve onları kâdir oldukça irzâdır. Felâ-cerem, ber-murâd olmaları ve olmamaları bu hakîre hep birdir. Hatta nâ-murad olmaları bize râcih bir yerdir. Zira bu tarikte halkın ibrâmından kurtuluruz. Kâğidimize râğbet olunmaz deyjü saumaamızda zikrullah ile meşgul oluruz."

25 Âlî, *Menâkıb*, vr. 21^a-22^b.

söylediği muhtelif tarîkattan otuzun üzerinde şeyhin adını zikretmekte ve Şeyh Mehmed-i Dâğî'nin hepsinden farklı olduğunu belirtmektedir.²⁶

Daha önce de belirtildiği gibi, *Menâkıb*'ın yazılıp tamamlandığı 1002 (1594) yılından, vefâtına kadar (ö. 1020/1611) geçen dönemde şeyh ile alâkalı bilgiler Atâî tarafından kısaca kaydedilmiştir. Buna göre şeyh, Sultan III. Mehmed (saltanat dönemi: 1595-1603) ve Sultan I. Ahmed (saltanat dönemi: 1603-1617) zamanında da İstanbul'a dâvet edilmiş ve adı geçen pâdişahlar tarafından ihtiramla karşılanmıştır. Ayrıca Gelibolu'da bulunduğu mahale bir mescid ve bir zâviye yaptırılmış, Üçbaşlar köyü de kendisine temlik olunmuştur. Şeyh ise Gelibolu'daki evini 1003 tarihinde medreseye çevirmiş ve kendisine verilen bu köyü medreseye vakfetmiştir. Ayrıca şeyhin vefât yılının 1020 olduğunu ve türbesinin o dönemde önemli ziyâret yerlerinden biri hâline geldiğini de yine Atâî bildirmektedir.²⁷

26 Âlî, *Menâkıb*, vr. 36^b-37^b.

27 Atâî, *Hadâik*, s. 601.

Bu makaleyi baskıdan önce okuyup, önemli tashih ve tavsiyelerde bulunan Prof. Dr. Mustafa Tahralı ve Prof. Dr. İsmail E. Erünsal beylere teşekkür ederim.